ANADOLU
STRATEJİ DERGİSİ
Journal of Anadolu Strategy
ANASAM

Kamuoyundan Vize Almak: Karadağ'da Ekim 2025 Vize Krizi Üzerine Bir Vaka Analizi

Visa From the Public Opinion: A Case Study on the October 2025 Visa Crisis in Montenegro

Büşra Selin ERDOĞAN*

Başvuru Tarihi: 26.05.2026

Kabul Tarihi: 14.06.2026

Makale Türü: Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.21022586

Özet

Bu çalışma kapsamında, 25 Ekim 2025'te Karadağ'ın Zabjelo bölgesinde yaşanan bir asayiş vakasının yanlış bir haber sonrasında büyümesi ve dijital kamuoyu baskısının dış politika üzerindeki etkileri vaka analizi yöntemiyle incelenmiştir. Türk vatandaşlarının bir bıçaklama olayına karıştığı yönündeki asılsız haberlerin X platformunda hızla yayılması, ülkede protestolara ve Türk karşıtı bir nefret hareketine yol açmıştır. Yükselen bu irrasyonel kamuoyu baskısı karşısında Karadağ Başbakanı Milojko Spajić, Türk vatandaşlarına yönelik vize muafiyetini sosyal medya üzerinden geçici olarak askıya aldığını duyurmuştur. İlerleyen süreçte, Türk makamlarının diplomatik temasları ve Podgoritsa Yüksek Mahkemesinin suçlanan Türk vatandaşlarının olay yerinde dahi olmadığını ortaya çıkarması neticesinde muafiyet uygulaması yeniden yürürlüğe girmiştir. İncelenen vaka, düşük nüfuslu bir ülkede öfkeli bir azınlığın, ülkenin geleceğini nasıl olumsuz etkileme potansiyeli taşıdığı açısından önemli bir sonuç sunmaktadır. Süreçten yalnızca Türk vatandaşları değil aynı zamanda Karadağ da etkilenmiştir. Sonuç olarak çalışma, sosyal medyanın demokratik katılım sunmak yerine öfkeyi örgütleme potansiyelini ve iç politikanın dış politika kararlarını nasıl doğrudan şekillendirebildiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İrrasyonel Dış Politika, Karadağ, Sosyal Medya, Kamuoyu, Vize Serbestisi.

Abstract

This study examines the escalation incidents following false news in the Zabjelo region of Montenegro on October 25, 2025, and investigates the impact of digital public opinion pressure on foreign policy through a case study. The rapid dissemination of false news on the X platform alleging that Turkish citizens were involved in a stabbing incident led to protests and an anti-Turkish hate movement within the country. In the face of this rising irrational public opinion pressure, Montenegrin Prime Minister Milojko Spajić announced via social media the temporary suspension of the visa exemption for Turkish citizens. In the subsequent process, as a result of the diplomatic

* Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, busraselinkartal@gmail.com
ORCID: 0009-0008-4619-9998

engagements by Turkish authorities and the Podgorica High Court's revelation that the accused Turkish citizens were not even at the scene of the incident, the exemption policy was reinstated. The examined case offers an important conclusion regarding how an angry minority in a low-population country possesses the potential to adversely affect the nation's future. Not only Turkish citizens but also Montenegro was affected by this process. Consequently, the study demonstrates the potential of social media to organize anger rather than providing democratic participation, and illustrates how domestic politics can directly shape foreign policy decisions.

Keywords: Irrational Foreign Policy, Montenegro, Social Media, Public Opinion, Visa Liberalization.

Giriş

Karadağ Başbakanı, Ekim 2025'te yerel medyada yayılan yanlış bir haber ve tetiklediği protestolar sebebiyle Türk vatandaşlarına vize serbestisini kaldıracağını duyurmuş, iki ülkenin diplomatik ilişkileri ve bölgesel iş birliği potansiyeli bir çıkmaz sokağın başına gelmiştir. 25 Ekim 2025 tarihinde Karadağ'da yerel medya tarafından ülkedeki Türklerin bir bıçaklama olayına karıştığı yönündeki yanlış bilgi hızla yayılmış, öfkeli gruplar sosyal medyada hızla örgütlenmiştir. Kalabalık katılıma sahne olan protesto gösterileri başlamış, tepkinin büyümesiyle Karadağ Başbakanı Milojko Spajić'in X (eski adıyla twitter) hesabında Türk vatandaşlarına yönelik vize serbestisinin kaldırıldığı duyurulmuştur. Sosyal medya üzerinden, yanlış bir haber etrafında örgütlenen kamuoyu Başbakan'a sirayet etmiş, nihayetinde 2025 yılında 230 Milyon Amerikan Doları[1] ticaret hacmini riske atmıştır.

Karadağ hükûmetinin yanlış bir haber etrafında örgütlenen kamuoyu baskısı neticesinde NATO müttefiki ve ticaret ortağı ile huzursuzluğa yol açan bu adımı, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alan yazınında önemli bir inceleme konusu olan dış politika ve iç politikanın karşılıklı ilişkisine önemli bir örnek sunmaktadır. Kışlalı (2022, s. 62), dış politikanın iç politikanın bir uzantısı olduğunu, dış politikadaki gelişmelerin de bir şekilde iç politikayı etkilediğini belirtmiştir. Karadağ örneğindeki protestolar, Başbakan'ı Türk vatandaşlarının vize serbestisini askıya almaya zorlaması ve sonrasında Türkiye'nin tepkileri ve resmî makamların incelemeleri kapsamında bu uygulamadan dönülmesi bağlamında bahsedilen etkileşimi belgelemek açısından önemli bir vaka sunmaktadır.

Realist uluslararası ilişkiler teorisinin temel varsayımlardan bir tanesi, devletlerin rasyonel karar alan unsurlar olduğudur. Bu rasyonalite, devletlerin her alternatifi dikkate alarak karar verdiğini ifade etmektedir. Buna karşın devletleri rasyonel olarak görmek, çeşitli zorluklar barındırmaktadır. Karar organları, karar verme anlarında faydayı maksimize edecek bilgi ve olaylara ait veriye her zaman sahip olmayabilir ve elde edilen bilgideki belirsizlik, insani eğilimler ve yanlış algılar olası en iyi çözüme ulaşmanın önünde bir engel teşkil etme ihtimali taşımaktadır (Kocaoğlu, 1993, ss. 18-19). Makro perspektiften bakıldığında devletlerin rasyonel karar verme süreçlerindeki karşılıklar bariz olmakla birlikte, bu irrasyonel kararlar siyasetin doğası gereği birçok değişkenden etkilenmektedir.

Bu çalışma kapsamında, mezo ve mikro düzlemde hükûmetlerin karar alma süreçlerini etkileyen çeşitli unsurların anlaşılması ve sürecin kapsamlı bir değerlendirmesinin gerçekleştirilmesi adına Karadağ'ın Türkiye'ye vize serbestisini askıya aldığı süreç, vaka analizi yöntemiyle ele alınmaktadır. Vaka analizi kapsamında Karadağ'da Türk karşıtı protestoları içeren X paylaşımları, amaçlı örnekleme ile hareketin şiddet ve içeriğini yansıtacak şekilde seçilmiştir. Protestonun geleneksel haber kuruluşlarına ve siyaset kurumuna yansımasını anlamlandırmak adına ise Türkiye, Karadağ ve Balkan coğrafyasından medya kuruluşlarından geçilen haberler betimlenerek çalışmaya dâhil edilmiştir. Analizin temel odağı Karadağ'daki protesto süreci olduğu için Karadağ Resmî Radyo ve

[1] T.C. Podgoritsa Büyükelçiliği (14.05.2026).

Televizyon Kurumunun (RTCG) haberlerine ağırlık verilmiştir. İncelenen sosyal medya paylaşımları ve haberler, çalışma kapsamında bağlam oluşturmak adına açıklanan tarihsel ve toplumsal faktörler ile harmanlanmıştır.

Karadağ-Türkiye İlişkilerini Şekillendiren Unsurlar

Karadağ-Türkiye ilişkileri, iki milletin tarihî temasları kapsamında uzun yıllar süren bir mücadele ve kopukluk ekseninde gelişmiştir. Bir yandan zorlu coğrafyası ile modern devlet yapılanması öncesinde Karadağ'a ulaşmanın zorluğu diğer yandan küresel siyasetin Karadağ'a etkileri, ülkede Türkiye'ye bakışı ve Türkiye-Karadağ ilişkilerinin temelini şekillendirmiştir. 20. yüzyılda Karadağ'da tecrübe edilen Yugoslavya dönemi sonrasında Türkiye'nin olumlu tavrı ve Balkan coğrafyasına yönelik diplomatik atılımı, iki ülke ilişkilerine siyasi ve ticari düzlemde ivme kazandırsa dahi toplumsal tanışıklık, savaşlarla örülen tarihî belleğin etkisini kıramamıştır.

İlk Karadağ devleti 8. yüzyılda Slavların bölgeye gelişi ve yerli halk ile akrabalıklar kurmasıyla kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu coğrafyayı 15. yüzyılda fethetmesine karşın Karadağ, 1878 yılında resmî olarak tanınana kadar bağımsız bir devlet gibi hareket etmiştir (Lukšić ve Katnić, 2016, s. 689). Türk hâkimiyeti ve Osmanlı tebaası sayılmalarına rağmen Karadağ'ın başında kendi beyleri ve papazları bulunmuştur. İmparatorluğun güçlü devirlerinde "dağlar arasına sıkışmış" Karadağ önemli bir bölge olmamıştır. Bölgede başkaldırmaya gücü yetecek kimse de olmamıştır. Bu durum, 17. yüzyıl başlarından itibaren Rus ajanlarının Karadağ'a nüfuz ederek mezhep birliğinden faydalanması ve Karadağlıları Osmanlı Saltanatına karşı isyana teşvik etmesiyle değişmiştir. Çarlık, Karadağ'ı topraklarına katmak istemiştir. Karadağlılar bu doğrultuda 18. asır sonlarında isyan etme eğilimi göstermeye başlamıştır (Akçura, 2019, s. 16-17).

Balkanlardaki Türk hâkimiyeti her ne kadar II. Viyana Kuşatması (1683) sonrasında bozulmaya başlasa da 18. yüzyıl sona erene kadar devam etmiştir. 18. yüzyılın sonuna doğru meydana gelen Fransız Devrimi ve yankıları ile yaygınlaşan milliyetçilik hareketleri Osmanlı topraklarında Hristiyan tebaa arasında yayılmaya çalışılmıştır (Saray, 2010, s. 3). Karadağ, Balkan coğrafyasında var olan hareketliliğin önemli düğüm noktalarından bir tanesi olmuştur. Çarlık Rusya'nın Balkan siyasetinde bölge önemli bir hareket noktası olmuştur.

18. yüzyılın sonuna doğru Ruslar, yüzyılı aşkın süreyle Karadağlıların bağımsızlık isteklerini istismar etmiş; Osmanlı-Rus savaşlarında veya anlaşmazlıklarında Karadağlılar isyan ederek önemli bir asker kaynağı olan Bosna'daki askerlerin savaş alanına gitmesini engellemiş, bölgedeki Osmanlı askerlerini oyalamıştır (Gölen, 2014, s. 662). Osmanlı İmparatorluğu, 93 Harbi sonrasında imzalanan Ayastefanos Antlaşması sonucunda Karadağ'ın bağımsızlığını kabul etmiştir (Afyoncu, 2025, ss. 259-260). Ayastefanos Antlaşması Avrupa'daki güç dengesini tatmin etmekten uzak kalmış ve yerine Berlin Anlaşması imzalanmış, Balkan Savaşları'na kadar devam edecek statüko Berlin ile belirlenmiştir. Buna karşın Karadağ'ın Berlin Anlaşması sonrasında huzurlu bir coğrafya olduğunu iddia etmek kolay değildir.

Berlin Antlaşması sonrasında Karadağ'a ilhak edilen ve bir kısmı tamamen Arnavut halkından oluşan topraklar, Karadağ idaresinin çabasına rağmen Slavlaşamamıştır (Durham, 2025, ss. 15-16). Antlaşma gereği hakları güvence altına alınan ve Karadağ'a terk edilen topraklardaki Müslüman ahali Karadağ'da kalmak istememiştir. Yapılan baskılar, Karadağ'dan o tarihte Osmanlı toprağı olan İşkodra'ya göç dalgasına neden olmuştur. Bu göç dalgasında yalnızca Müslümanlar değil farklı mezhebe mensup Katoliklerden de göç edenler olmuştur (Erken, 2022, s. 8). Berlin Kongresi sonrasında Balkan coğrafyasında uluslararası siyaset önemli ölçüde Makedonya'nın sahipliği veya bölünmesine odaklanmıştır (Hupchick, 2025, s. 347). Karadağ savaşı ateşleyen ilk devlet olmuş ve 12 Ekim 1912'de Balkan Harbi başlamıştır (Ortaylı, 2025, s. 136). Balkan Harbini İkinci Balkan

Harbi takip etmiş ve tecrübe edilen savaşlar neticesinde bölgede denge kurulamamıştır. Balkan coğrafyası ve Karadağ için görece stabil günler ancak Cihan Harbi sonrasında başlamıştır.

Cihan Harbinde İtilaf Devletleri Almanya ve Avusturya'ya karşı güçlü bir Slav devleti teşekkül etmek adına Sırp, Hırvat, Sloven ve Karadağ'dan temsilcileri Korfu Adasına toplamış ve halklarının tek bir millet olduğu, Sırp hanedanının yönetimi altında birleşeceklerine dair bir pakt ile imza altına almıştır. Aralık 1918'de Sırp, Hırvat ve Sloven Krallıkları Yugoslavya'yı resmen ilan etmiştir. Ülke bir Slav devleti olarak kurulmasına karşın Türkler, Boşnaklar, Macarlar, Makedonlar ve Arnavutlar da nüfus içerisinde yer edinmiştir. Ülkenin merkeziyetçi kralı I. Aleksandr 1929'da diktatörlüğünü ilan etmiş fakat 1934'te Fransa'da suikaste uğramıştır. 1939'da ise demokratik bir yönetim kurulmuş ve federalizm kabul edilmiştir. Yugoslavya 1941'de Mihver Devletlerine katıldığını ilan etmiş fakat iki gün sonra askerî darbe olmuştur. Bunu takiben Nazi Almanyası Yugoslavya'yı istila etmiş ve komünist Tito'nun önderliğinde bir direniş hareketine sebep vermiştir (Akşin, 2023, ss. 490-491). Tito'nun döneminde Balkanlar'da Osmanlı Devleti sonrası kurulan ilk görece tek parçalı yapıdan söz etmek mümkün olmuştur. Her ne kadar Yugoslavya farklı kimlikler ve bununla birlikte farklı kamuoyları barındırsa da bölgede ortak bir yönetim anlayışı hâkim olabilmiştir. Ayrıca, Yugoslavya dönemi Osmanlı Devleti sonrası Balkanlardaki yapıyı büyük ölçüde değiştirebilmeyi başarmıştır.

Tito önderliğinde Yugoslavya, sosyalizmi çeşitli farklılıklarla sürdürmüş ve ülkede işçilerin de yönetime katıldığı kurullar oluşturulmuştur. Dış politikada ise Yugoslavya Bandung Konferansı ve takip eden konferanslarda ülkelerin bloklara katılmadan da dünyada var olabileceklerini öne süren bir hareketin öncülerinden olmuştur. Tito yönetiminde Yugoslavya'da sanayi gelişmiş, özgün bir sosyalizm tecrübe edilmiştir. Buna karşın Tito'nun 1980'de ölmesi ile Yugoslavya da küreselleşmenin ağlarına takılmış ve kısa sürede IMF'ye muhtaç hâle gelmiştir. Sosyalizmin gerilemesi, Yugoslavya'yı oluşturan devletlerin bağlarının gevşemesine yol açmıştır. Ülkede ortaya çıkan yönetim sorunu ve dışarıdan gelen kışkırtmalar, ülkenin parçalanırken olumsuz sahneler tecrübe etmesine neden olmuştur. Mayıs 1991'da Sırbistan ve Karadağ, bir Hırvatın Yugoslavya Cumhurbaşkanı olmasını reddedince Hırvatistan ile Slovenya 1991'de bağımsızlık ilan etmiş, iç savaş başlamıştır (Akşin, 2023, ss. 492-493).

Yugoslavya Sosyalist Federasyonu dağılırken Karadağ ile Sırbistan 1992 yılında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Bu devlet 2003 yılında Sırbistan-Karadağ olmuş, 2006 yılında ise Karadağ'ın bağımsızlığına yönelik referandum sonucunda ülke bağımsız olmuştur. Karadağ'ın bağımsızlığı, Avrupa Birliği üyesi ülkeler, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Sırbistan tarafından olumlu karşılanmıştır. Karadağ, 2007 yılında kabul ettiği anayasada ülkenin "hukukun üstünlüğüne dayalı sivil, demokratik, ekolojik bir refah devleti" olduğunu belirtmiştir (Sönmezoğlu vd., 2017, s. 330). Türkiye, Karadağ'ın bağımsızlığını aynı sene kabul etmiştir. Bu tarih itibarıyla iki ülke arasında majör bir sorun gözlemlenmemiştir. Buna karşın Balkan coğrafyasının ve küresel kamuoyunun genel sorunlarının, iki toplum arasında soruna sebep olduğu değerlendirilmektedir.

Balkanlar'da müstakil bir aidiyet geliştirmek, geçmişte veya günümüzde Türklerle karşı karşıya gelmiş olmayı ya da bu zıtlığı canlı tutmayı gerektiren bir olgudur (Ortaylı, 2024, s. 140). Küresel ölçekte yükselen İslamofobi dalgası[2] ve dolaylı olarak Türkofobi furyasının bu kimliksel temel ile ilgili olduğunu belirtmek mümkündür. Nitekim Ataman (2020, s. 65), Batı'da Türk ve Müslümanlara yönelik korku ve olumsuz algının temelinin Malazgirt Zaferi olduğunu öne sürmüş, Okur (2020, s. 31) ise islamofobinin temelinin Türkofobi olduğunu ifade etmiştir. Az sayıda olsa dahi ABD ve Avrupa sinemasında da Türklere ve Türkiye'ye yönelik olumsuz bir tasvir olduğu, Türklerin kriminal faaliyetlerle anıldığı veya oryantalist bir perspektiften ele alındığı, otoriterlik ile özdeşleştirdiği not düşülmüştür (Bilgin, 2023, s. 92). Tüm bu unsurlar bir arada ele alındığında, vaka analizi kapsamında

[2] İslamofobinin yükselişi hakkında detaylı bilgi için bkz. (Lean, 2019).

ele alınan "Türkler Dışarı" sloganlarının hâlihazırda bir temeli olduğunu iddia etmek mümkündür. Nitekim Maigret (2019, s. 73), propagandanın hedefe ulaşabilmesi adına hedef kitlenin beklentisine karşılık gelmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Paralel düzlemde herhangi bir toplumsal hareketin de bir şekilde var olan bir algı veya rahatsızlık etrafında şekillenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde sürekli akan bir gündemde herhangi bir rahatsızlığın öne çıkması için bir sebep yoktur.

Sosyal Medya Çağında Kamuoyu

Çağdaş toplumlar, medyanın iletişim kuran taraflar arasında basit aracılar olmanın ötesine geçerek siyasi sürecin kilit aktörleri hâline geldiği bir katılım alanına dönüşmesine şahit olmuştur. Sosyal medyada yapılan paylaşımlar, platformlardaki bitler olmanın ötesine geçerek siyasetin, diplomasinin ve gazeteciliğin bir parçası hâline gelmiştir. Bu iletişim tarzı yalnızca konunun uzmanlarının veyahut bilenlerin tekelinde değil, siyasi aktörler ve halkın da dâhil olduğu bir süreçtir (Papathanassopoulos ve Negrine, 2019, s. 79).[3] Bu süreç, Endüstri Devriminden bu yana üzerine yoğun tartışmalar gerçekleştirilen kamuoyu kavramının geleneksel medya düzleminde kurucu unsurları olan medya kuruluşları ve siyaset kurumu ilişkisinde denkleme sosyal medyayı da eklemiştir.

Sosyal medyanın gelişmesi ve yaygınlaşması ile birlikte siyaset kurumu, ağ temelli iletişimde gördüğü fırsatları hızla değerlendirmeye koyulmuş ve 2020'li yıllar itibarıyla politik süreçlerin önemli bir bölümü sanal ortama taşınmıştır. Sosyal medyanın politik süreçlerde kullanımı, akademik literatüre de hızla yansımıştır. Seçim süreçlerinde TikTok kullanımı (Artan Özoran vd., 2025; Sürlü ve Göksu, 2024), sosyal medyanın bir kamu diplomasisi platformu olarak işlev görmesi (Erdem, 2025; Rashica, 2019), toplumsal hareketlerde sosyal medyanın rolü (Başıbüyük, 2017, ss. 54-56; Ravanoğlu Yılmaz, 2017) etrafında incelemeler olmakla birlikte bu çalışma, üç boyutun da bir arada gözlemlenebildiği bir noktaya odaklanmaktadır.

Rejim türü fark etmeksizin tüm siyasi yapılar uzun vadede meşruiyetlerini muhafaza etmek zorundadır. Bunun için yönetilen kitlenin çıkarlarını korumak, değişen eğilimlere saygı göstermek ve halkın memnuniyetini sağlamak gerekmektedir (Akgün, 2024, s. 218). İktidarların seçimler vasıtasıyla göreve geldiği siyasi yapılarda kamuoyu, demokratik teori uyarınca önemli bir unsurdur. Medya ise bu unsurun fikirlerinin siyasi katılımına imkân sağlamaktadır. Bu katılım, her ne kadar demokratik teori uyarınca idealize edilen bir işlev görse de kimi durumlarda olumsuz veya uluslararası barış açısından istenmeyen sonuçlara yol açabilmektedir. Bu çalışma kapsamında incelenen, 25 Ekim 2025'te Karadağ'da yaşanan bıçakla yaralama olayı kamuoyunun dış politikada etkili fakat istenmeyen sonuçlara yol açması bakımından önemli bir örnektir.

Modern çağda diplomasiyi etkileyen en önemli faktörlerden biri de bilgi ve iletişim teknolojilerindeki devrim olmuştur. İnsanların iletişim kurma ve bilgi alışverişi yapma biçiminde gerçekleşen devrim, dünya genelinde siyasi, sosyal ve ekonomik bakış açılarının da değişmesine yol açmıştır (Adesina, 2017, s. 2). 1990'lı yıllarda mevcut düşük etkileşim ve hızdan 21. yüzyılın yüz yüze ve anlık iletişime geçilmesi hızlı olmuş, WEB 2.0. yüz milyonlarca kullanıcı için her şeyin satın alınabileceği, araştırılabileceği, incelenebileceği ve paylaşım yapabileceği ticaret odaklı bir internet ortamını sağlamıştır (Hassan ve Sutherland, 2024, s. 150). İletişim teknolojilerindeki son gelişmelerle birlikte, özellikle dış politika oluşturma süreçlerinde, karar vericiler ve kamuoyu arasında fikir birliğine varmak bir zorunluluk hâline gelmiştir (Pınar, 2018, s. 1905).

[3] Bu noktada önemli bir husus, teknolojinin sunduğu her olanağın demokratik katılım ile sonuçlanmadığı, bu katılımın nasıl anlaşıldığı, hayata geçirildiği ve insanların bazı durumda siyasal katılımdan nasıl kaçındığını da şekillendirdiğidir (Auškalnienė, 2025).

Dijital platformlar 21. yüzyılda ifade özgürlüğü ve siyasi katılım açısından merkezî bir rol oynamaktadır. İnternet ve sosyal medya ile bireyler seslerini küresel ölçekte duyurma imkânı kazanmıştır (İnce, 2025, s. 77). Geleneksel medyanın aksine yeni medya ciddi derecede geniş bir kitleye alıcı olmanın yanında gönderen olma imkânı da sunmuştur. İnsanlar hem soru sorabilmekte hem de cevaplayabilmektedir. Bu ortamlarda iletişim hem kişiler arası ilerleyebilmekte hem de kitlelere yönelik gerçekleştirilebilmektedir ve asenkron bir tarzda işlemektedir (Jensen, 2021, s. 14). Açıklanan ortamda sosyal medya kullanıcıları, geleneksel medyadakinin aksine pasif alıcılardan öte üreten tüketicilerdir. Siyasi katılımın dijital teknolojiler üzerinden işlemesi, sosyal medyayı dinleme zorunluluğunu doğurmuştur.

İnternet ve sosyal medyadan önce hükûmetler ile yönetilenler arasındaki iletişim geleneksel medya aracılığıyla tek yanlı gerçekleşirken internet ile birlikte sosyal medya vasıta edilerek siyasilerin önemli bir kısmıyla iletişim kurmak mümkün hâle gelmiştir. İnsanlar sosyal medyada görüşlerini, beklentilerini ve isteklerini doğrudan belirtilmektedir (Güngör, 2020, ss. 406-407). Bu açıdan yaklaşıldığında insanların sosyal medya ile birlikte siyasal katılım açısından eskisine kıyasla geleneksel medyaya daha az bağımlı hâle geldiklerini belirtmek mümkündür. Geleneksel medyada kitlesel tepkilerin görmezden gelinmesi veya ıskalanması mümkündür. Sosyal medyada ise kitlesel tepkiler hükûmete bilgi bazında ulaşmaktadır. Bilgi ile ne yapılacağı ise siyaset kurumunun inisiyatifindedir.

Laski (2025, s. 41), hükûmeti devlet adına vatandaşa talimat veren bir grup insan olarak tanımlamaktadır. Hükûmetlerin iktidar kalabilmeleri, rasyonel bir şekilde talimat verme kabiliyetleri ile ilişkilidir. Nitekim karşılanmayı bekleyen sayısız talep ile çevrilmiş durumdadırlar. Bu taleplerin kamusal alandaki toplamı, ana hatlarıyla kamuoyu olarak tanımlanmaktadır. Bernays (2022, s. 51), kamuoyu kavramını topluluk tarafından üretilen hem bütünleşik hem de aynı andaki karşıt görüşler tarafından oluşturulabilen bir kümeler bütünü olarak tanımlamıştır. Demokratik yönetimlerde siyasetçiler, kamuoyunu ikna etme vasıtasıyla bir sonraki seçimlere hazırlanmakta ve iktidar olmayı amaçlamaktadır. Bu yönde kamuoyunu ikna etmeye yönelik vaatler ve eylemler, hükûmet dönemlerinde politikaları şekillendirmektedir.

Mutlu'nun (2017, s. 184) açıklamasıyla "halkın kamuyu ilgilendiren konulara ilişkin kanılarının toplamı" olarak tanımlanan kamuoyu, devleti yönetenlerin meşruiyete ihtiyaç duyduğu bağlamlarda dış politikaya etki etmektedir. Nitekim Naveh (2002), medyayı bir bütün olarak ele aldığı çalışmada medyanın dış politika oluşturma süreçlerinin tüm aşamalarında yer aldığını ve siyasi liderlerin medyayı hem ulusal hem de uluslararası yönleriyle dikkate aldığını belirtmektedir. Soroka (2003, s. 28) ise medyanın bireylerin dış politika tercihlerini zaman içinde şekillendirdiğine dikkat çekmektedir.

Kamuoyunun siyaset kurumuna etkisine bir örnek olarak Eğilmez'in (2024, s. 217) kamu yükümlülüklerini açıklarken değindiği üzere örtük yükümlülüklerin devletin herhangi bir kanun yahut sözleşme kapsamında bağlı olmaksızın kamuoyu baskısıyla getirmek zorunda olduğu yükümlülükler tanımlamasına değinmek mümkündür. Örneğin, devletler, kamuoyunun talepleri doğrultusunda deprem sonucunda sigortası olmayan afetzedelere yardımlar yapmaktadır. İç politika özelindeki bu örnek, hükûmetlerin dış politikada aldıkları kararlarda da benzer süreçleri takip etmektedir.

James D. Fearon (1998), uluslararası ilişkiler literatüründe incelediği araştırmaların önemli bir kısmının devletlerin ideal olmayan dış politika adımlarının iç politika ile ilgili olduğuna yönelik bir araştırma geleneğine dikkat çekmiştir. Karar alıcılar dış politika tespitinde liderleri ve toplumsal düşünceye hâkim ortak algıları dikkate almak zorundadır (Caşın, 2017, s. 151). Dış politikanın temel aktörü olan devletlerin yöneticileri, bir sonraki seçimlerden galip ayrılabilmek için "rasyonel" olmayan fakat halkın önemli bir çoğunluğunu memnun edecek adımlar atmaktadır.

Literatürde 1990'larda Meksika'da ortaya çıkan *Zapatista* hareketi, 2008 yılında Yunanistan'da gerçekleşen sokak olayları, 2009'da İran Yeşil Devrimi ve Moldova'da tecrübe edilen protestolar, 2011'de *Occupy Wall Street* eylemleri ve Arap sokağında gerçekleşen olaylarda sosyal medyanın etkin bir şekilde kullanıldığı vurgulanmaktadır (Başıbüyük, 2017, ss. 54-56). Her ne kadar dijital teknolojiler kurumsal eşik bekçiliğine karşın daha eşitlikçi bir alan sunma potansiyeli ile değerlendirilseler de öte yandan birçok olumsuz çıktıya da şahit olmaktadır.

Sosyal medya kullanıcıları arasında kendilerinden görmediklerine hakaret eden, sloganlar ile tartışmalara dâhil olan ve ötekini tehdit eden bir müessese olan trollük gözlenmektedir. Özellikle toplumsal meselelerde ve hassas tartışmalarda trollere daha sık rastlanılmaktadır. İnsanlar en basit tartışmaları dahi "biz" ve "öteki" ayrımı güdebilmektedir. İlk olarak çevrim içi topluluklarda başlayan kutuplaşma ise daha sonrasında gerçek hayata yansımaktadır (Geçer, 2020, s. 96-99). Sosyal medyanın körüklediği "biz" ve "öteki" ayrımı, bireylerin kendilerini hâlihazırda soyutladığı diğer bireylere karşı daha tahammülsüz bir hâle getirmektedir. Bu durum farklı ülkelerin kamuoylarına, etnik kimliklerine, kültürlerine, dillerine ve hatta gündemlerine yönelik bir tahammülsüzlüğü de beraberinde getirebilmektedir. Özellikle Karadağ gibi nüfusu düşük olan ülkelerde kamuoyu, sosyal medyadaki paylaşımlara daha duyarlıdır. Az nüfuslu ülkeler, minör grupların tepkilerinin hızla yayılabilmesine zemin sunmaktadır.

Karadağ'ın nüfusu Ekim 2025 itibarıyla 630 bindir. Nüfusun 566 bini internet kullanıcısıdır. Bunların ise 445 bini aktif sosyal medya kullanıcısıdır. Ülkede 123 bin X kullanıcısı olmakla birlikte, nüfusun %19,5'u X'i kullanmaktadır. Ülkede 329 bin Facebook kullanıcısı, 445 bin Instagram kullanıcısı, 395 bin TikTok kullanıcısı, 170 bin LinkedIn kullanıcısı, 206 bin Messenger kullanıcısı bulunmaktadır (Kemp, 2025). Nüfusun kullandığı diğer sosyal medya platformlarına bakıldığında X'in kullanım oranının en düşük olduğu göze çarparken protestoların bu platform üzerinden örgütlendiği görülmektedir. Bununla birlikte, vize serbestisinin kaldırılacağı yönünde açıklamayı da Başbakan Milojko Spajić X hesabı üzerinden gerçekleştirmiştir. Bu durumun X'in yapısı sebebiyle kullanıcılarının siyasi kanaatlerini dile getirmeye daha çok imkân sağlaması ve küresel olarak siyasetçilerin politik görüşlerini dile getirdiği bir mecra hâline gelmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Türk Vatandaşlarına Yönelik Vize Serbestisinin Kaldırılması

Karadağ toplumunun, ülkenin Osmanlı bakiyesi olması ve buna dayalı kültürel ve tarihî bağları bulunması dolayısıyla Türkiye'ye ve Türk kimliğine karşı birtakım algıları mevcuttur. Bunlar kimi zaman Türklere bakış noktasında olumsuz bir özellik kazandırabilmektedir. Kırılgan ilişkiler ülkedeki Türklere karşı bakışı da etkilemektedir. Zabjelo Mahallesinde gerçekleşen olay ve devamında bir dezenformasyonun yayılması yakın zamanda bu durumu gösteren örneklerden birisini teşkil etmiştir. Fakat bundan da önemlisi, olayların büyümesinin ve örgütlenmenin sosyal medya üzerinden gerçekleşmesi, bunun sonucunda da hükûmet tarafından bir dış politika kararı alınmış olması ilgili vakayı başka bir yönden de incelemeyi mümkün kılmaktadır.

Söz konusu vaka 25 Ekim 2025 günü Karadağ'da Zabjelo Mahallesinde bir bıçaklanma olayı şeklinde gerçekleşmiş, yerel medya ve polisin ilk açıklamalarına göre olayın faillerinin Türk vatandaşı olduğu iddiası yaralama olayını farklı bir boyuta taşımıştır. Türk vatandaşlarının, kız arkadaşını taciz etmelerine karşı çıkan bir Karadağ vatandaşını bıçakladıkları şeklinde dezenformasyon hızla yayılmıştır.[4] Haberin hızlı yayılmasıyla sosyal medya platformlarında örgütlenen gruplar Zabjelo

[4] Sosyal medyada bu şekilde yapılan bir paylaşım yaklaşık 8 bin beğeni almıştır. İlgili paylaşım linki şu şekildedir: https://x.com/serbiabased/status/1982750780060041671?s=48 Based Serbia, @SerbiaBased, 2025

Mahallesinde toplanmış ve Türklere ait araçlar ve işyerlerini ateşe vermişlerdir. RTCG'nin aktarımına göre, protesto gösterileri düzenlenmiş, "Türkler Dışarı" sloganları atılmış, Türkiye plakalı arabalar ateşe verilmiş ve bir Türk'e ait bina tahrip edilmiştir. Polis daha sonra geçerli ikamet belgelerine sahip olmadıkları iddia edilen 45 Türk ve Azerbaycan vatandaşını gözaltına almıştır. Bununla birlikte, Podgoritsa'da ulusal ve dinî nefreti ve şiddeti kışkırtma unsurları içeren suçlardan sekiz kişinin tutuklandığını duyurmuştur. Bu kişiler, "şiddete ve nefret söylemine çağrı yapan sosyal medya paylaşımları nedeniyle" yapılan operasyon kapsamında gözaltına alınmıştır (Vukadinović ve Radulović, 29.10.2025).

Olayın hemen sonrasında Karadağ'da protestoların örgütlenmesinde sosyal medyanın büyük bir rolü olduğu görülmektedir. Karadağ merkezli sosyal medya paylaşımlarında olay videosunun hızla viral hâle geldiği ve paylaşımların temelinde Türkiye ve Türk karşıtlığının yer aldığı görülmüştür. Ayrıca söz konusu paylaşımlarla protestolar örgütlenmiş, halk sokaklara yönlendirilmiştir. Paylaşımların ortak noktaları incelendiğinde olayın gerçekleştiği Zabjelo Mahallesinde toplanma çağrılarının yapıldığı, Türk işyerlerinin ve araçlarının konum bilgilerinin paylaşıldığı ve #TurciVan ve #TurciNapolje (Türkler Dışarı) gibi etiketler üzerinden Türk karşıtı paylaşımların yapıldığı görülmektedir.

X hesabı üzerinden yapılan paylaşımlarda olayın gerçekleştiği yer olan #Zabjelu etiketi üzerinden örgütlendiği görülmektedir. En çok etkileşim alan paylaşımlar:

> "Dün gece Türk vatandaşları tarafından arkadaşlarına yapılan saldırı nedeniyle Vektra yakınlarındaki Zabjelo'da toplanan çocuklar, polis tarafından her iki taraftan da sarılmış durumda; yüzden fazla çocuk orada bulunuyor.
>
> Aldığım bilgilere göre, bazı Türk vatandaşları gözaltına alındı. Zabjelo'daki durum şu anda kaotik, ancak aynı zamanda beklenen bir durum, çünkü güçlü bir devletin olmadığı yerlerde insanlar adaleti kendileri sağlıyor" (Jokić Bojana, @Bojana_Jok, 2025).

> "Zabjelo'da şu anda arabalar yanıyor, Türkler kendilerini bir kumarhaneye kilitlemiş durumda…" (Popovic Tomo, @Tomo78248519, 2025).

> "Zabjelo'da kaos var, Volcani yakınlarında bazı Türkler dövüldü ve bıçaklanan adamın arkadaşları tarafından bazı Türklerin arabası ateşe verildi.
>
> Neler olacağını söylemeyeceğim, ancak Zabjelo'da toplu konaklama yerlerinin bulunduğu üç yere baskın düzenlendi, ne yazık ki o insanlar için durum çok kötü" (Rezidentura, @Rezidentura12, 2025).

Yerel medya tarafından da Türk vatandaşlarının karıştığı şeklinde aktarılan olay, Türk karşıtlığının körüklenmesine yol açmıştır. Başbakan Milojko Spajić X'te Karadağ'ın Türk vatandaşları için vizesiz rejimi geçici olarak askıya alacağını duyurmuştur. (Öztürk, 31.10.2025) Spajić, 27 Ekim 2025 tarihinde X hesabı üzerinden aşağıdaki açıklamayı gerçekleştirmiştir.

> Yarın acil prosedür kapsamında, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için vizesiz rejimin geçici olarak askıya alınmasına ilişkin karar alacağız. Önümüzdeki dönemde Türkiye Cumhuriyeti ile iyi iş birliği ve ittifak ruhu içinde karşılıklı çıkarlara en uygun modeli bulabilmek için

> ekonomik faaliyetleri ve iyi ilişkileri korumak amacıyla yoğun görüşmeler başlatacağız (Milojko Spajić, @MickeySpajic, 27.10.2025). [5]

Aynı gün Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı tarafından *Karadağ'da Geçtiğimiz Hafta Sonu Yaşanan Gelişmeler Hk*. başlıklı aşağıdaki duyuru yayımlanmıştır.

> Geçtiğimiz hafta sonu Karadağ'da, vatandaşlarımızı da etkileyen bazı müessif gelişmeler yaşanmıştır.
>
> Olayların başlamasının hemen ardından Karadağ makamlarıyla temas kurulmuş; vatandaşlarımızın güvenliğinin tesisi amacıyla gerekli tedbirlerin alınması sağlanmıştır.
>
> Gelişmeler tüm boyutlarıyla yakından takip edilmekte olup, Karadağ makamlarıyla temas ve eş güdüm kesintisiz şekilde sürdürülmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 27.10.2025).

Türk vatandaşları ilgili karar öncesinde 180 günlük bir süre içinde üç ay boyunca vizesiz Karadağ'da kalma hakkına sahipti (Vukadinović ve Radulović, 29.10.2025). Vize iptali sonrasında, Karadağ İçişleri Bakanlığı, 27 Ekim-26 Kasım 2025 tarih arasında 8.935 Türk vatandaşının Karadağ'dan çıkış yaptığını bildirmiştir (Time Balkan, 28.11.2025). Türk Hava Yolları Karadağ varışlı uçuşlara bilet alan Türk vatandaşları için iade ve değişiklik hakkı tanımış (TRT Haber, 29.10.2025) ve İstanbul-Podgoritsa hattında uçuş sayısı azaltılmıştır (Time Balkan, 12.11. 2025). Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, Karadağ Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Ervin İbrahimoviç ile İstanbul'da görüşmüş ve Bakan Fidan, Karadağ'daki Türk vatandaşlarının güvenliğini ve haklarını hedef alan saldırıların tekrarlanmaması için her türlü önlemin alınmasını beklediklerini belirtmiştir (TRT Haber, 31.10. 2025).

Olayla ilgili hukuki süreç sonucunda adam öldürmeye teşebbüs suçu ile tutuklanan iki Türk vatandaşının olay sırasında kendi konutlarında olduğu tespit edilmiş ve Podgoritsa Yüksek Mahkemesi haklarında makul şüphe olmaması dolayısıyla serbest bırakılmalarına karar verilmiştir (Özdemir, 31.10.2025). Karar sonrası Karadağ tarafı vize muafiyeti uygulamasını tekrar yürürlüğe koymuştur (TRT Haber, 23.12.2025). Sonuçta Türk vatandaşları tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen ve bir kişinin yaralandığı bıçaklama olayında suçlanan vatandaşların olay yerinde dahi olmadığı tespit edilerek kişiler aklanmıştır. Ancak olay ülkede Türk karşıtlığını tetiklemiş ve günler süren ırkçı protestoların çıkış noktası olmuştur.

Karadağ İslam Birliği Başkanı Rıfat Feyziç protestolarda atılan "Türkler Dışarı" sloganının Balkanlarda Osmanlı Devleti'nin çekilmesinden beri var olduğunu ve bu söylemin yalnızca etnik anlamı olmadığı, Balkanlarda Türk'ün Müslüman demek olduğunu ve Boşnak ve Arnavutlara da mesaj verildiğini ifade etmiştir (Time Balkan, 02.11.2025). Açıklamasının ardından Feyziç'e yönelik de ölüm tehditlerinin gerçekleştiği görülmektedir. Karadağ İnsan Hakları Hareketi yapmış oldukları açıklamada "Türkler Dışarı", "Harekete geçin", "Türk öldürün" gibi ifadelerin Karadağ'da suç teşkil eden nefret söylemi olduğunu ve devlet savcılığından tutarlı bir yaklaşım beklediklerini, Feyziç'i ölümle tehdit eden herkesin acilen tespit edilmesini ve cezalandırılmaları için kararlı bir yaklaşım

[5] Açıklamanın orijinal dilde hâli şu şekildedir:

> "Sjutra po hitnoj proceduri donosimo odluku o privremenom ukidanju bezviznog režima za državljane Turske. U cilju očuvanja ekonomske aktivnosti i dobrih bilateralnih odnosa, u narednom periodu inicirаćemo intenzivne razgovore sa Republikom Turskom kako bi u duhu dobre saradnje i savežništva, pronašli najbolji model u obostranom interesu." (Milojko Spajić, @MickeySpajic, 27.10.2025)

sergilenmesini, böylece yeni tehditlerin ve nefretin yayılmasının önlenmesini talep ettiklerini belirtmişlerdir (RTCG, 30.10.2025). Feyziç'i destekler şekilde hükûmetten bazı politikacıların Karadağ'da resmî sayı 13.500 olmasına rağmen 110.000 Türk olduğu yönündeki yanlış bilgileri yayması ve "Türkiye'nin çok sayıda göçmen göndererek Balkanları yeniden fethetmek istediği" ve "neo-Osmanlıcılığın" devreye girdiği söylemlerinin olduğu görülmektedir (Mudreša, 31.10.2025). Bu söylemlerin toplumda tarihsel temelleri olan Türkofobi ve İslamofobiyi derinleştirerek tahammülsüz ve yanlış haber tarafından yönlendirilmeye açık bir topluma sebebiyet verdiği görülmektedir. Toplumda hâlihazırda mevcut olan düşmanlık içeren duygular, medyadan yayılan dezenformasyon ve sosyal medyanın bir katalizör görevi görmesiyle ortaya çıkmış ve sonuçta bir dış politika kararının alınmasını sağlayabilmiştir.

Karadağ'da vize serbestisinin kaldırılması konusunda yerel medyadan yayılan yanlış haber, hızla X platformunda kamuoyunun tepkisine sebep olmuş ve Türk vatandaşlarına vize serbestisinin iptaliyle sonuçlanmıştır. Buraya kadar süreç, esas itibarıyla kamuoyundan gelen tepkilerin az nüfuslu ülkelerde siyasi tabanı elde tutma ihtiyacına işaret etmektedir. Nitekim nüfusu 1 milyonun altında olan Karadağ'da siyasetin, Türkiye özelinde yaklaşıldığında yerel siyaset dinamiklerine paralel işlediği görülmektedir. Özü itibarıyla bir asayiş vakası, sosyal medyada hızla nefret hareketine dönüşmüş ve kısa süreli de olsa Türk vatandaşlarının Karadağ ziyaretlerindeki vize serbestliğinin askıya alınmasıyla sonuçlanmıştır. Öbür taraftan Türkiye Cumhuriyeti'nin sürece müdahil olması ile sürecin tersine işlediği, yani dış politikanın iç politikaya etki ettiği görülmektedir. Araştırma kapsamında dış politika ile iç politika arasındaki etkileşim farklı boyutlarıyla kendisini göstermektedir.

Sonuç

Karadağ kamuoyunun yanlış bir haber ve toplumsal olarak Türklere bakışı, ülkenin dış politikasında irrasyonel bir karar almasına yol açmıştır. Bu durum, ilk bakışta sosyal medyanın siyasal katılıma alan açması ile açıklanabilecek olsa dahi sürecin devamı, dış politikanın da iç politikayı etkilediğini göstermiştir. Karadağ'da kamuoyunun tutumu, hükûmet tarafından aceleyle değerlendirilmiştir. Öfkeli gruplar sosyal medya üzerinden örgütlenmiş, protestoların şiddeti bununla orantılı şekilde artmıştır. Çok geçmeden Karadağ Başbakanı Spajić X hesabında Türk vatandaşlarına yönelik vize serbestisinin kaldırıldığını duyurmuştur. Protestoların küresel çapta daha siyasi gündeme yönelik paylaşımların yapıldığı X platformu üzerinden örgütlenmesi ve buna bağlı alınan dış politika kararının yine aynı platform üzerinden duyurulması sosyal medyanın kamuoyu ile sıkı ilişkisini ortaya koymaktadır.

Balkan coğrafyasında çoğu ulusal kimliğin bir yönüyle Türk kimliğine karşı kurulmasının Karadağ'da yansımalarına bakıldığında, önemli bir noktanın ülkenin mevcut dinamikleri olduğu görülmektedir. Nüfusu bir milyonun altında olan Karadağ'da siyaset kurumunun nicelik olarak kısıtlı ve çeşit olarak sınırlı meşruiyet kaynaklarına, irrasyonel talepleri dahi olsa daha duyarlı olmaları gerekmektedir. Spajić örneğinde bakıldığında, her ne kadar adı majör sorunlarla anılmasa da kendi ülkesinin basınında, sosyal medyasında ve sokağında meydana gelen hareketleri görmezden gelmek rasyonel değildir. Bu durum, 25 Ekim 2025'te gerçekleşen olaya karıştığı şüphesiyle gözaltına alınan 2 Türk vatandaşının olay yerinde dahi olmadığı ortaya çıkmışsa da kamuoyu baskısının dış politikayı irrasyonel bir şekilde etkilediğini göstermektedir.

Her ne kadar sosyal medya, kamuoyunun tepkisini daha görünür kılmışsa da bu vaka örneğinde demokratik temsil veya siyasal katılıma yol açmak yerine öfkeli insanları ve daha da tehlikelisi insanların öfkesini bir araya getirdiği görülmektedir. Bu durum ise bir bütün olarak ele alınamayacak kamuoyunun irrasyonel isteklerinin demokratik siyasette ne dereceye kadar dikkate alınması

gerektiği ve bu süreçte etik sınırların en aza inebileceği yönünde tartışılması gerekliliğine itmektedir. Mevcut vaka, öfkeli bir azınlığın, Karadağ'ı önemli bir ticaret ortağı ve müttefiki ile ilişkilerini zedeleme eşiğine getirdiğini göstermektedir. Bu süreçte Türk tarafının temasları ve sürecin hukuk eliyle berraklaşması, bölgesel bir gerginliğin önüne geçmiştir. Her halükârda olan Karadağ'da bulunan Türk vatandaşlarına ve işyerlerine olmuştur. Türk vatandaşlarına yönelik süreç ise etik olduğu kadar diplomatik olarak da Karadağ hükûmetini zor duruma sokmuştur.

Kaynakça

Adesina, O. S. (2017). Foreign policy in an era of digital diplomacy. *Cogent Social Sciences*, *3*(1). https://doi.org/10.1080/23311886.2017.1297175

Afyoncu, E. (2025). *Herkes için kısa Osmanlı tarihi (1302-1922)* (15. baskı). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Akçura, Y. (2019). *Osmanlı Devleti'nin dağılma devri* (6. baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Akgün, B. (2024). Dış politikada yön sorunu: Türk kamuoyunun dış politika tercihleri. *Türkiye Günlüğü*, 159, 218-230.

Akşin, S. (2023). *Kısa 20. yüzyıl tarihi* (10. baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Artan Özoran, B., Seyidov, I. & Ağaoglu, E. (2025). Persuasive appeals, thematic content, and affordances on TikTok: evidence from the 2023 Turkey presidential elections. *Southeast European and Black Sea Studies*, 1–25. https://doi.org/10.1080/14683857.2025.2594227

Ataman, M. (2020). Batı'da İslam ve Türk algısı: Tıkanan Batı'da yeniden yükselen ırkçılık. *İslamofobi ve Batı'da yükselen ırkçılık* (ss. 65-70) içinde. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Auškalnienė, L. (2025). Political participation in the context of platformization: A technological affordances perspective. *Information & Media*, 102, 129-141. https://doi.org/10.15388/Im.2025.102.7

Based Serbia [@SerbiaBased]. (2025, 27 Ekim). Last night in Montenegro a group of Turks stabbed a man who confronted them for harassing his girlfriend. Outraged locals took to the streets, chanting "Death to Turks" [Gönderi]. X. https://x.com/serbiabased/status/1982750780060041671?s=48

Başıbüyük, O. (2017). Algı yönetimi ve bilgi savaşlarında sosyal medyanın rolü. B. Karabulut (Ed.), *Algı yönetimi* (2. baskı; ss. 39-64) içinde. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Bernays, E. (2022). *Belirginleşen kamuoyu* (O. D. Yılmaz, Çev. Ed.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Bilgin, O. (2023). ABD ve Avrupa sinema filmleri ile televizyon dizilerindeki Türk karşıtı manipülasyonlar. F. Altun (Ed.), *Toplumlar arası iletişimde yeni dönem: Enformasyon savaşından dezenformasyon savaşına* (ss. 67-96) içinde. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Caşın, M. H. (2017). Dış politikada karar alma analizlerinde algı yapıları (cognitive structures) kuramı ve yeni eğilimler. B. Karabulut (Ed.), *Algı yönetimi* (2. baskı, ss. 137-183) içinde. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Durham, M. E. (2025). *Balkanların yirmi yılı 1900-1920*. Eskişehir: Dorlion Yayınları.

Eğilmez, M. (2024). *Ekonominin temelleri: Kavramlar ve kurumlar* (8. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erden, K. (2025). Sosyal medyanın kamu diplomasisindeki rolü: Türkiye, ABD ve Almanya'nın karşılaştırmalı stratejik iletişim analizi. *İletişim ve Diplomasi*, 14, 93-116. https://doi.org/10.54722/iletisimvediplomasi.1686434

Erken, İ. (2022). Rumeli'den Rumeli'ye göçler. *Millî Mecmûa*, 25, 6-11.

Fearon, J. D. (1998). Domestic politics, foreign policy and theories of international relations. *Annual Review of Political Science*, 1, 289-313. https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.1.1.289

Geçer, E. (2020). *Sosyal medya ve iletişim psikolojisi: Kişilik, kutuplaşma ve algoritma* (2. baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Gölen, Z. (2014). Karadağ Devleti'nin doğuşu: Osmanlı-Karadağ sınır tespiti (1858-60). *Belleten*, *78*(282), 659-698. https://doi.org/10.37879/belleten.2014.659

Güngör, N. (2020). *İletişim: Kuramlar ve yaklaşımlar* (5. baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Hassan, R. & Sutherland, T. (2024). *Medya felsefesi* (S. Mousavi & N. Törenli, Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Hupchick, D. P. (2025). *Balkanlar: İki dünya arasında bir tarih* (C. Yolcu, Çev.). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

İnce, E. (2025). Digital platforms and freedom of expression: A comparative analysis of Turkey and global approaches. *Social Informatics Journal*, *4*(2), 73-79. https://doi.org/10.58898/sij.v4i2.73-79

Jensen, K. B. (2021). Introduction: The state of convergence in media and communication research. K. B. Jensen (Ed.), *A handbook of media and communication research: Qualitative and quantitative methodologies* (3. Baskı; ss. 1-21) içinde. New York: Routledge.

Jokić, B. [@Bojana_Jok]. (26 Ekim 2025). Momci su se okupili na Zabjelu kod Vektre zbog napada na njihovog druga koji se sinoć desio od strane turskih državljana [Gönderi]. X. https://x.com/bojana_jok/status/1982532965826777513?s=48

Kemp, S. (2025, 08 Kasım). *Digital 2026: Montenegro*. DataReportal https://datareportal.com/reports/digital-2026-montenegro.

Kışlalı, A. T. (2022). *Siyaset bilimi* (4. Baskı). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.

Kocaoğlu, M. (1993). *Uluslararası ilişkiler*. Ankara.

Laski, H. J. (2025). *Siyaset bilimine giriş* (F. Şirinoğlu, Çev.) Eskişehir: Dorlion Yayınları.

Lean, N. (2019). *İslamofobi endüstrisi* (İ. Yılmaz, Çev.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Lukšić, I. & Katnić, M. (2016). The making of a state: Transition in Montenegro. *Cato Journal*, *36* (3), 689-709.

Maigret, É. (2019). *Medya ve iletişim sosyolojisi* (H. Yücel, Çev.; 6. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mudreša, A. (31.10.2025). Crna Gora pooštrava politiku prema strancima. *DW*. https://www.dw.com/sr/crna-gora-poo%C5%A1trava-politiku-prema-strancima/a-74564778 (Erişim tarihi: 18.05.2026).

Mutlu, E. (2017). *İletişim sözlüğü*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Naveh, C. (2002). The role of the media in foreign policy decision-making: A theoretical framework. *Conflict & communication*, 1(2).

Okur, M. A. (2020). Üretilen korku: İslamofobi. *İslamofobi ve Batı'da yükselen ırkçılık* (ss. 31-36) içinde. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Ortaylı, İ. (2024). *Gel dünyayı keşfedelim: Gezgin bir tarihçinin seyahat defteri*. İstanbul: Kronik Kitap.

Ortaylı, İ. (2025). *Kuruluş: Cumhuriyet'e giden yol*. İstanbul: Kronik Kitap.

Özdemir, İ. (31.10.2025). Karadağ'da yüksek mahkeme "bıçaklama" olayına karıştığı iddiasıyla tutuklanan iki Türk vatandaşını serbest bıraktı. *Anadolu Ajansı*. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/karadagda-yuksek-mahkeme-bicaklama-olayina-karistigi-iddiasiyla-tutuklanan-iki-turk-vatandasini-serbest-birakti/3732148 (Erişim tarihi: 03.05.2026).

Öztürk, T. (31.10.2025). Montenegro court clears Turkish nationals in Podgorica stabbing case after investigation. *Anadolu Ajansı*. https://www.aa.com.tr/en/europe/montenegro-court-clears-turkish-nationals-in-podgorica-stabbing-case-after-investigation/3732280 (Erişim tarihi: 03.05.2026).

Papathanassopoulos, S. & Negrine, R. (2019). Political communication, digital inequality and populism. J. Trappel (Ed.), *Digital media inequalities: Policies against divides, distrust and discrimination* (ss. 79-94) içinde. Göteborg: Nordicom.

Pınar, L. (2018). Role of national media in foreign policy formulation. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *7*(3), 1904-1916. https://doi.org/10.15869/itobiad.452994

Popovic, T. [@Tomo78248519]. (2025, 26 Ekim). Zabjelo, trenutno, gore auta, Turci se zatvorili u kazino, Mahmut paša na aparatima [Gönderi]. X. https://x.com/tomo78248519/status/1982544567909196172?s=48

Rashica, V. (2019). Digital diplomacy: aspects, approaches and practical use. *International Scientific Journal on European Perspectives*, *10*(1), 23-41.

Ravanoğlu Yılmaz, S. (2017). The role of social media activism in new social movements: Opportunities and limitations. *International Journal of Social Inquiry*, *10*(1), 141-164. https://izlik.org/JA87UU92JJ

Rezidentura [@Rezidentura12]. (2025, 26 Ekim). Na Zabjelo je haos, vec su prebijeni neki Turci kod Volcana + je nekim Turcima zapaljeno auto od strane drugova ovog izbodenog lika [Gönderi]. X. https://x.com/rezidentura12/status/1982544421112647935?s=48

RTCG. (30.10.2025). HRA: Tužilaštvo hitno da reaguje na prijetnje smrću i da obavještava javnost. https://rtcg.me/vijesti/drustvo/772799/-hra-tuzilastvo-hitno-da-reaguje-na-prijetnje-smrcu-i-da-obavjestava-javnost.html (Erişim tarihi: 23.05.2026).

Saray, M. (2010). *Türkiye ve yakın komşuları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Sönmezoğlu, F., Arıboğan, Ü., Ayman, G. & Dedeoğlu, B. (2017). *Uluslararası ilişkiler sözlüğü* (H. H. Orhon Özdağ, Yay. Ed.; 5. baskı). İstanbul: Der Yayınları.

Soroka, S. N. (2003). Media, public opinion, and foreign policy. *Harvard International Journal of Press/Politics*, *8*(1), 27-48. https://doi.org/10.1177/1081180X02238783

Spajić M. [@MickeySpajic], (2025, 27 Ekim). Sjutra po hitnoj proceduri donosimo odluku o privremenom ukidanju bezviznog režima za državljane Turske. [Gönderi]. X.

Time Balkan. (02.11.2025). Feyziç: Karadağ'daki Türklere vize uygulanması adil değil" https://timebalkan.com/feyzic-karadagdaki-turklere-vize-uygulanmasi-adil-degil/ (Erişim tarihi: 07.05.2026).

Sürlü, Y. & Göksu, O. (2024). Siyasal iletişimin dijital dönüşümü: Eğlenceli siyaset ve TikTok. *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 14, 18-43. https://izlik.org/JA97AX42NF

T.C. Dışişleri Bakanlığı (27.10.2025). Karadağ'da Geçtiğimiz Hafta Sonu Yaşanan Gelişmeler Hk. https://www.mfa.gov.tr/no_-214_-karadag-da-gectigimiz-hafta-sonu-yasanan-gelismeler-hk.tr.mfa (Erişim tarihi: 05.05.2026).

T.C. Podgoritsa Büyükelçiliği. (14.05.2026). Türkiye- Karadağ İkili Ticari ve Ekonomik İlişkileri, 14.05.2026. https://podgorica-be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/407184 (Erişim tarihi: 26.05.2026).

Time Balkan. (12.11.2025). THY'den Karadağ kararı. https://timebalkan.com/thyden-karadag-karari/ (Erişim tarihi: 03.05.2026).

Time Balkan. (28.11.2025). Vize kararının ardından 9 bin Türk vatandaşı Karadağ'dan ayrıldı. https://timebalkan.com/vize-kararinin-ardindan-9-bin-turk-vatandasi-karadagdan-ayrildi/ (Erişim tarihi: 15.04.2026).

TRT Haber. (23.12.2025). Karadağ, Türk vatandaşlarına vize muafiyetini yeniden başlatıyor. https://www.trthaber.com/haber/gundem/karadag-turk-vatandaslarina-vize-muafiyetini-yeniden-baslatiyor-929460.html (Erişim tarihi: 18.05.2026).

TRT Haber. (29.10.2025). THY'den Karadağ açıklaması: İade ve değişiklik hakkı tanındı. https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/thyden-karadag-aciklamasi-iade-ve-degisiklik-hakki-tanindi-924266.html

TRT Haber. (31.10.2025). Bakan Fidan, Karadağ Dışişleri Bakanı İbrahimovic ile İstanbul'da görüştü. https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-fidan-karadag-disisleri-bakani-ibrahimovic-ile-istanbulda-gorustu-924519.html (Erişim tarihi: 04.05.2026).

Vukadinović, D. & Radulović, J. (2025, Ekim 29) Ombudsman: Protesti u Crnoj Gori 'rasistički', nastavljena privođenja. *RTCG*. https://rtcg.me/vijesti/bbc/771616/ombudsman-protesti-u-crnoj-gori-rasisticki-nastavljena-privodjenja-.html. (Erişim tarihi: 03.05.2026).